

Úvod: archaická epika

Athény, Parthenon

Periodizace řecké literatury

- 1/ období předattické (6.–4. st.)
- 2/ období attické (5.–4. st.)
- 3/ období hellénistické (323–30 p. n. l.)
- 4/ období římské (30–529) (Bitva u Aktia 2. 9. 31 př. n. l.)

Homér

- Vychoval Řecko (Aristoph., *Ranae* 1034; Plato, *Phaed.* 95A; *Ion* 530B);
- dal Řekům spolu s Hésiodem jejich bohy (Hdt. 2,53).

Faktory důležité pro ranou řeckou literaturu

- Předřecké obyvatelstvo a noví sousedé Řeků (**Pelasgové, Kárové, Lelegové**);
- okolo roku 800 vznik písma: geniální anonymní „vynálezce“ (dle Homéra **Kadmos**, objevují se však i jiná jména, např. **Palamédés**) – převzato od **Foiníčanů**;
- v mykénském období, tedy asi 8–6 století před Homérem, tzv. lineární písmo B (slabičné);
- mýtus – spojení indogermánských a středomořských prvků s podstatným vlivem východních kultur.

Bohatýrské zpěvy

- V centru hrdina vyznačující se statečností a silou;
- jeho skutky řízeny požadavky cti;
- původ v aristokratické společnosti;
- na pozadí hérojský věk – lepší než ten současný;
- zpěv si nárokuje pravdivost svých veršů;
- stichické verše;
- typické elementy: stálá epiteta, formule většího rozsahu, typické scény (oblékání zbroje před bojem, odchod do boje, svatba, pohřební oslava);
- orální prezentace zpěvu;
- pěvecké řemeslo se dědí z otce na syna.

Ílias – historické období

- **DENYS L. PAGE** (*History and the Homeric Iliad*):
Ílias = boj mezi Achajci s centrem na Rhodu a ligou z Assuwy;
- mnoho lokálních hrdinů a událostí – události současné s trójskou válkou (13. stol. př. n. l.), reminiscence na mykénské období – předměty z poloviny 2. tis. př. n. l. – i přídavky pozdější.

Ílias – základní charakteristika I

- Neustálá přítomnost bohů;
- báje nejen trójského okruhu;
- 24 zpěvů – helénistické rozdělení, předcházela rozdělení ze strany rhapsódů;
- konce zpěvů – významné cézury ve výstavbě;
- Ílion = Trója (podle legendárního krále Íla).

Ílias I, 7

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος (1)
ούλομένην, ἣ μυρὶ' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἰωνοῖσί τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, (5)
ἔξ οὔ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
Ἄτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

*O **hněvu** Péléonce, ó bohyně, Achilla zpívej,
příčině bēd, jenž bez počtu ztrát byl Danaům zdrojem,
množství chrabrých duší jim za kořist předhodil Hádu –
reků – a na pospas psům neb dravým k hostině ptákům
pohodil jejich těla – toť Diova dála se vůle
od té neblahé chvíle, kdy prudkým se rozešli svárem
vladyka Agamemnón i Achilleus, hrdina slavný!*

(Otmar Vaňorný)

Ílias – charakteristika II

- *Ílias* zahrnuje 51 dnů; odečteme-li okamžiky chudé na akci (9 dnů mor, 12 dnů pobyt bohů u Aithiopů, 12 dnů hanobení Hektorovy mrtvoly, 9 dnů na sběr dřeva pro Hektorovu hranici...), zůstane několik dnů nabytých dějem;
- reflexe psychiky vojska, které se již devět let snaží dobýt jedno město (touha vrátit se, pokus ukončit vše soubojem dvou hrdinů...);
- retrospektivy a prolepse (události mimo onu dobu), zejména odkazy předjímající tragické vyústění života protagonistů eposu – Achillea i Tróje;
- retardace děje (např. Paris je Afrodítou z boje přenesen do Heleniny komnaty; Helena sleduje z hradeb boj a představuje Priamovi řecké bojovníky – *teichoskpiá*, „sledování z hradeb“ – *nadále oblíbená součást epických děl*);
- nečekané momenty zásahem bohů;
- některé události krátce sumarizovány, jiné zabírají delší místo (roztržka mezi Achilleem + Agamemnónem a setkání Achillea s Thetidou 1, 5 zpěvu).

Homérská otázka

- **F. A. WOLF** – *Prolegomena ad Homerum*, 1795;
K. LACHMANN;
- **písňová teorie**: oba eposy jsou dílem vícero aoidů (pěvců), jejichž výtvořby byly spojeny v celek anonymním redaktorem v době Peisistratově ;
- **unitářská teorie**: Homér jediný tvůrce, rozpory vysvětleny pozdějšími interpolacemi;
- **teorie krystalizační**: předpokládána existence dvou kratších eposů – o Achilleovu hněvu a o Odysseově putování –, okolo nichž se později jako krystaly nabalily další epizody;
- **teorie kompilační**: existující drobné eposy adaptoval a seskupil jeden tvůrce či více tvůrců kolem jednotného schématu s určitým záměrem.

Odysseia

- Jiný okruh posluchačů?

*„... und klinget nicht immer im hohen Palaste In
des Königs Zeltm die Ilias herrlich dem Helden?*

*Hört nicht aber dagegen Ulyssens wandernde
Klugheit*

*Auf dem Markte sich besser, da wo sich der
Bürger versammelt?“*

(J. W. Goethe)

Odysseia – základní charakteristika

- 40 dnů z návratu Odyssea z Tróje domů na ostrov Ithaku, ke své ženě Pénélopě;
- Odysseus je již pryč z domova 20 let (10 let u Tróje a 10 let návratu);
- z uvedených 40 dnů se vypráví jen o 16 dnech a o 8 nocích;
- uplynulých 20 let poznáváme prostřednictvím reminiscencí, především v autorském vyprávění Odyssea na dvoře Faiáků (zpěvy 6–12);
- Aristotelés (*Poet.* 24. 1459b 15) zdůraznil propletenost *Odysseie* oproti přímočarosti *Íliady*.

Homérští bohové a jejich etika I

Ílias IV, 30nn.

- 30 Kronovec, oblačný Zeus, pln nevole, odvětil takto:
„Copak ti Priamos král, ó ukrutná, se svými syny
dělají tolik zlého, že stále a stále jen dychtíš
z kořen vyvrátit Tróju, to krásné výstavné město?
Ty snad tenkrát jen, když do bran a do dlouhých hradeb
35 vnikneš a za živa sníš jak Priama krále, tak syny,
ostatní Trójany též – jen pak svou ukojíš vášeň.

Homérští bohové a jejich etika II

- *Íl.* 16, 836: bouřka, kterou sesílá Zeus na lidi, co šidí na trhu, špiní právo a nebojí se zraku bohů
- *Od.* 19, 109: král milující právo, v jehož zemi vládne požehnání
- *Od.* I, 28nn.): lidé si spoustu zla, které odvozují od bohů, přivozují sami, přestože jsou bohy varováni (Aigisthos; podobně jsou varováni i ženiši a Odysseovi druhové).

Homér – shrnutí

- Homér = začátek a vrchol řecké literatury;
- jeho kořeny tkví v starých bohatýrských zpěvech orální kompozice;
- mimořádný dramatičtí a humanizací epické látky;
- Homér (8. stol. př. n. l.) zřejmě rhapsód;
- pobýval na Chiu a zemřel na ostrově Íos;
- Homérova slepota – typická součást legendy o jeho životě;
- Homérské eposy v antice = základní vzdělávací texty, encyklopedie veškerého vědění, referenční příručka ke všem lidským aktivitám;
- Trójská válka, Odysseova dobrodružství, hněv bohů, zpupnost vůči vymezeným hranicím (*hybris*), sestup do podsvětí (*katabasis*) – neustálý zdroj inspirace pro všechny následující věky až do moderní doby.

Tradice Homérových eposů

- rhapsódové (po aoidech nový typ „přednašečů“ poezie) sdružovaní v ceších/rodinách (Homéridai na Chiu)
- **Solón** nebo **Peisistratův syn Hipparchos** – přednes homérských básní o **Panathénajích** → ústní tradice na základě písemně zachyceného textu → jen částečná garance celistvosti textu;
- interpolace, výměny metricky odpovídajících si jednotek, elipsy;
- různé verze textů;
- nutnost jazykového i věcného výkladu textů;
- **Theagenés z Rhégia** – alegorická interpretace (pokračovatelé **Stésibmrotos z Thasu** – 5. stol., **Kratés z Mallu** – 2. stol.; **Ióannés Tzetzés** – 12. stol.);
- jazyková interpretace: **Démokritos** (*O Homérovi nebo o jazykové správnosti a temná slova*); počátky už u **Aristotela**...